

Лозинський Олег Михайлович

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, керівник ГО «Львівський аналітичний дім»

E-mail : lviv-forum@ukr.net ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3435-5753>

СКРИНІНГ І ЕКСПЕРТИЗА НАУКОВИХ ПРАЦЬ НА ПРЕДМЕТ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

Анотація. Аналізуємо методи скринінгу і експертизи кандидатських чи докторських дисертацій в галузі «педагогічних» та «поведінкових» наук на предмет «відчуження авторства» як різновиду академічної недоброчесності.

Ключові слова: академічна недоброчесність, фіктивне авторство, «подарункове співавторство», фабрикація, фальсифікація, плагіат, неможливо висока публікаційна активність.

Академічна недоброчесність – вид шахрайства, що порушує етичні «кордони» і правила наукової діяльності з метою отримання її ініціаторами формальних атрибутів (дипломів, наукових ступенів і звань та ін.), що відкриває шлях до адміністративних посад і влади, кар'єрного росту, отримання щомісячних бюджетних доплат за наукові ступені або вчені звання, отримання переваг під час участі в конкурсах на заміщення посад у ВНЗ.

У вітчизняних реаліях є достатньо *мотиваторів*, щоб вдаватись до академічної недоброчесності, особливо якщо особа вбачає малоімовірну або незначну відповідальність (зокрема завдяки *непотизму, хабарництву, корупції, зловживання службовим становищем* і т.п.) у випадку її виявлення.

Юридична відповідальність за академічну недоброчесність – адміністративна, дисциплінарна, але не кримінальна, максимальна санкція – позбавлення наукового ступеня або звільнення з посади. Є вкрай поодинокі прецеденти доведення фактів академічної недоброчесності, тому в Україні «послуги» з написання на замовлення наукових статей, дисертацій набули широкого розповсюдження. У соціальних мережах Інтернет бачимо рекламу таких «підрядників», однак ні Національна поліція, ні НАЗЯВО, ні ДПІ не

здійснюють моніторинг, не притягують до відповідальності за такий вид незаконного підприємництва.

Різновидами академічної недоброчесності в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» є: а) *фабрикація* – вигадування даних чи фактів; б) *фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних; в) *плагіат* – написання дисертації та/або статей на основі компіляції чужих робіт без належного цитування джерел, видаючи чужі результати як власні дослідження; г) *відчуження авторства* («тіньове авторство») – написання дисертації та/або статей на замовлення іншими особами (спеціалістами).

Відчуження авторства (фіктивне авторство) – добровільне за оплату написання наукового тексту під чужим іменем, що порушує принцип самостійного виконання наукової роботи. У такій ситуації «замовник» замовляє «виконавцю» (спеціалісту в певній галузі знань) провести від свого імені наукове дослідження, а також його представити його результати в науковій статті, в окремому параграфі чи розділі дисертації, або написати повністю дисертацію, монографію. Часто «виконавці» готують наукову публікацію для групи фіктивних авторів, кожен з яких оплачує частину гонорару за «співавторство».

Поширеним є приховане виконання наукової роботи науковим керівником, або науковим консультантом, членом (членами) разової спецради, чи опонентом, в якій буде проводитись захист дисертації. У такому випадку «виконавець» (виконавці) одночасно виступає (-ють) «експертом» (-ами) такої псевдо-дисертації, він (вони) не є неупередженим (-ми), а зацікавленою стороною. Зрозуміло, що подібні особи мали б зробити самовідвід від виконання ролі експертів, членів спецради. Однак вони це не роблять, факт академічної недоброчесності ними приховується, замовчується, фактично такі особи стають співучасниками академічної недоброчесності.

Для написання дисертації (передовсім докторської) «під ключ» можуть залучатися декілька «виконавців», одні спеціалізуються на написанні теоретичних параграфів, другі – готують емпіричні, математично-статистичні параграфи, треті – пишуть статті до наукометричних чи фахових журналів.

Покарати за «тіньове авторство» «замовників» та «виконавців» є проблематично з технічної точки зору, бо речових доказів (як от письмового договору) здебільшого немає (роботу виконують за усною домовленістю), а отримати доступ слідів таких неетичних чи протиправних дій – банківських транзакцій, листувань можливо лише за рішенням суду. Тому довести академічну недоброчесність є практично малоімовірною справою.

Чи не єдиним можливим інструментом покарання щодо такого типу діянь є публічне розголошення фактів та імен плагіаторів, недоброчесних наукових працівників, корумпованих членів спеціальних рад. Громадянське суспільство (громадська ініціатива «Диссергейт», Dissergate) в 2016 р. ініціювало *антипремію «Академічна негідність»* [1], щоб викривати факти академічної недоброчесності, псевдонауки, фальсифікацій у науковій сфері України. Ця громадська ініціатива фактично робить роботу, яку не виконують спеціалізовані вчені ради, етичні комісії ВНЗ, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), МОН.

З правової позиції академічна недоброчесність містить, зокрема, такі кримінальні ознаки, як:

- *Підроблення документів* (ст. 358 Кримінального кодексу України): факт написання тексту дисертації іншою особою на замовлення може не кваліфікуватись як підроблення, якщо підписи особи та офіційні печатки є справжніми. Однак, якщо була підроблена, наприклад, довідка про впровадження результатів дослідження, відгук опонента чи інші офіційні документи, це може підпадати під ст. 358 ККУ.
- *Зловживання службовим становищем* (ст. 364 ККУ), *шахрайство* (ст. 190 ККУ): за умови документальної, відео-, аудіо- фіксації фактів прямої *користі* «експерта» - члена спецради, або дисертанта, наприклад, отримання ними вищої адміністративної посади, фінансової вигоди (грошей, пільг, продовження контракту в ВНЗ і т.п.).

Непрямим свідченням академічної недоброчесності може стати скринінг неможливо високої публікаційної активності дисертанта/докторанта – публікування за короткий проміжок часу (впродовж 1-3 років) дуже великої кількості наукових статей (50-60 статей) в наукометричних або фахових журналах. Наприклад, кожного місяця виходили друком 2-3 наукові статті. При чому особа в цей період не мала наукової стипендії, а працювала у ВНЗ на викладацькій посаді. Зайнятість основною роботою не могла фізично дати їй одноосібно ні часу, ні можливості стільки приділяти уваги для наукового дослідження, мати щоденно стільки часу для написання такої кількості наукових статей.

Тому непомірно висока публікаційна активність (що відображена в списку публікацій в авторефераті чи дисертації) є сильною непрямою ознакою академічної недоброчесності, що має дати сигнал для НАЗЯВО або незалежних експертів здійснити детальну перевірку усіх статей на предмет *плагіату, фабрикації, фальсифікацій, «подарункового співавторства»* (включення за оплату особи до списку авторів праці, в написанні якої вона не брала реальної участі), *відчуження авторства* (публікування за оплату чужої статті під своїм іменем).

У наявних публікаціях на цю тему їх автори вказують на низку мотиваційних причин академічної недоброчесності: а) деструктивна (кількісна) система оцінювання роботи НПП; б) низька оплата праці НПП; в) лояльна до корупції організаційна «культура» не лише в українському суспільстві, але академічного середовища; г) аморальність, непотизм, «кругова порука» представників адміністрації ВНЗ, професорів-членів спецрад, їх професійне вигорання або професійна непридатність/деградація; безкарність плагіаторів на вищих щаблях системи освіти; д) значні ризики втратити роботу у ВНЗ для аспірантів та молодих НПП при академічно доброчесній поведінці [2; 3].

Перелічені факти і обставини корелюють із результати проведеного нами дисертаційного дослідження на тему «Психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції», що ідентифікували індивідуально-психологічні та соціально-психологічні *індикатори* толерантності до

недоброочесності та корупції: *соціалізований рівень я-ідентичності особистості* (проявляється у низькій самоефективності, конформізмі, некритичності в ухваленні рішень, толерантності до аморальності в діловій сфері, антикорупційній неспроможності, макіавеллізмі), *корупційна субкультура* [4; 5; 6; 7].

Висновок. Зазначені факти та обставини звертають увагу на непрямі ознаки академічної недоброочесності з метою отримання наукових ступенів у галузях «педагогічних» та «поведінкових» наук в Україні. Безкарність за академічну недоброочесність та толерантне ставлення громадськості до неї зумовлена багатьма чинниками, передовсім поширеною корупцією, непотизмом в академічному середовищі, деградованому «інституті репутації».

Такі явища дуже сильно відрізняють вітчизняну пострадянську систему вищої освіти в Україні від нетерпимого ставлення до академічної недоброочесності в країнах ЄС та Північної Америки, де наслідки від виявлення *плагіату* чи *відчуженого авторства* для науковця або університету має вкрай реальні і часто непоправні наслідки – відрахування з університету, втрата стипендії (вимога її повернути), фіксація такого факту в особовій справі, анулювання диплому, наукового ступеня, ускладнення кар'єри, перешкоди у подальшому працевлаштуванні, звільнення з роботи з університету, судові позови про відшкодування компенсацій за порушені авторські права, втрата репутації університету.

Список використаних жерел

1. Академічна негідність. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C
2. Демидчук Л. Причини та прояв дій з академічної недоброочесності в закладах освіти (2021). URL : <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/3b75116c-f477-4c5f-be72-d678074ae72b/content>
3. Варава І.М. Проблема академічної доброочесності в сучасному суспільно-освітньому середовищі // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 5. Випуск 66/2019. С. 22-26. URL : <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/66-2019/7.pdf>
4. Лозинський О. М. Психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції : ...дис. ...канд. псих. наук : 19.00.05. Ін-т соц. та політ. психол. НАПНУ, Київ, 2021. 277 с. URL : https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Dis_Lozynskyi.pdf
5. Лозинський О.М. Взаємовпливи корупційної організаційної субкультури та психологічних настанов громадян у підходах необіхевіоризму // Психологічні виміри культури,

економіки, управління : Науковий журнал. Україна, Львів. Вип.XV, 2018. С. 72-92. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/14888>

6. Лозинський О.М. Перевірка надійності та валідності діагностичних шкал для дослідження антикорупційного потенціалу громадян // Психологічні виміри культури, економіки, управління : Науковий журнал. Україна, Львів. Вип.17, 2019. С. 23-53. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/14886>
7. Лозинський О..М. «Інтолерантність до корупції» як критерій конкурсного відбору на зайняття посад державної служби // Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 3. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 155 с. С.47-49. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/12071>

Заявка учасника

IX Міжнародної науково-практичної конференції «ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ДОКАЗ ТА ЗНАННЯ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ («КРАЙНЄВСЬКІ ЧИТАННЯ»))»

Секція 4. Нематеріалізована інформація у судовій експертизі

Науково-дослідний центр судових експертиз Міністерства юстиції України
у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності

<https://intelect.org.ua/vidbudetsya-nasha-konferenciya-12-grudnya-2025-roku/>

IX Міжнародна науково-практична конференція "ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ДОКАЗ ТА ЗНАННЯ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ" («КРАЙНЄВСЬКІ ЧИТАННЯ»))

Прізвище / Last name Ім'я / Name	Лозинський Олег Михайлович
Науковий ступінь, вчене звання, почесне звання / Academic degree, academic title, honorary title	кандидат психологічних наук
Посада / Position	-старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки https://ldubgd.edu.ua/content/lozinskiy-oleg-mihaylovich -керівник
Назва установи, закладу (повністю) / Name of the institution, institution (in full)	-Львівського державного університету безпеки життєдіяльності -Громадська організація «Львівський аналітичний дім». ЄДРПОУ 34167033. URL: https://opendatabot.ua/c/34167033
Прізвище та ім'я співавтора (ів) / Surname and first name of co-author(s)	-
Назва доповіді / Title of the report	СКРИНІНГ І ЕКСПЕРТИЗА НАУКОВИХ ПРАЦЬ НА ПРЕДМЕТ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ
Контактний телефон / Contact phone number	0959173362
Електронна адреса / E-mail address	E-mail : lviv-forum@ukr.net